

godine. Nova promišljanja o rasprostranjenosti fenomena socijalnoga razbojništva i nasilja u Istri donosi Marko Jelenić u radu „Neki fragmenti razbojništva u prvom desetljeću *ottocenta* (metodološki okvir i istarski primjer)“ (165–175), gdje je na temelju arhivskih fondova pokušao sagledati razmjere rasprostranjenosti socijalnoga razbojništva i nasilja, ali i nestašice hrane te velik otpor prema francuskoj vlasti.

Treća je cjelina ovoga sveska, „Osvrti – prikazi – vijesti“ (181–252), posvećena važnijim događanjima i izdanjima vezanim uz arhivistiku i povijest Istre, od kojih valja izdvojiti dva izvješća s međunarodnih konferencija. Prvo je, veoma detaljno, pripremila Karmen Markezić o trodnevnoj konferenciji „Tehnički in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja; Arhivi v globalni informacijski družbi“ („Tehnički i suštinski problemi klasičnoga i elektronskoga arhiviranja; Arhivi u globalnom informacijskom okruženju“), održanoj u Radencima u Sloveniji od 2. do 4. travnja 2014. godine. Drugi je izvještaj pripremila Biserka Budicin s konferencije „Arhivi vjerskih zajednica u Hrvatskoj – stanje i perspektive“, održane u Šibeniku 25. i 26. rujna 2014. Na kraju su izdanja priložene upute suradnicima (254–256) te popis suradnika u ovom broju (257).

Željko Cetina

***Atti del Centro di ricerche storiche di Rovigno*, sv. XLII, Rovinj 2012. (2013.), 739 str.**

U novootvorenoj je tarskoj Zajednici Talijana u lipnju 2013. u izdanju rovinjskoga Centra za povijesna istraživanja – Centro di ricerche storiche predstavljen javnosti XLII. svezak časopisa *Atti*. Radi se još jednom o vrlo opširnom svesku koji, nastavljajući tradiciju prijašnjih brojeva, sadrži izvorne radove koji obrađuju povijesne, arheološke i kulturološke teme vezane za područje gotovo cijelog istočnog Jadrana. Časopis je podijeljen na dvije veće cjeline, odnosno na „Memorie“ (9–520) i „Documenti“ (521–739), s dvanaest radova u prvoj i šest u drugoj sekciji.

Neposredno prije prvih istraživanja, djelo otvaraju stranice „In memoria prof. dott. sc. Vesna Girardi Jurkić (Zagabria, 15 gennaio 1944 – Pola, 25

agosto 2012)" (7-8), koje je svojoj nedavno preminuloj majci te velikoj istarskoj i hrvatskoj znanstvenici Vesni Girardi Jurkić posvetio Mirko Jurkić mladi.

Prvi je članak časopisa djelo Kristine Džin „Le fonti per la storia antica di Nesazio“ (11-24), u kojem se analiziraju svi najznačajniji antički i suvremeni izvori za poznavanje i određivanje lokacije famozne istarske gradine Nezakcija. Džin sažeto i precizno opisuje zapise o Nezakciju velikih antičkih historiografa poput Tita Livija, Plinija Starijega i Klaudija Ptolomeja, ne zanemarujući pritom i suvremenije istraživače poput Antona Gnirsa i Mithada Kozličića, koji su svoje radove temeljili na geografsko-matematičkim principima. Posljednji je dio istraživanja posvećen analizi zapisa Ravenskoga Anonima i podataka s Peutingerova zemljovidu.

Slijedi postumno izdan rad Vesne Girardi Jurkić „La necropoli romana a incinerazione di Pintorio presso Pingente“ (25-50), u kojemu autorica opisuje otkriće rimske žarne nekropole na području Pintorije kraj Buzeta. Prvi je dio istraživanja posvećen uvodu koji ujedno služi autorici za kratku analizu povijesne borbe čovjeka protiv koncepta smrti, što je u analiziranom slučaju rezultiralo gradnjom male nekropole na tom području. Girardi Jurkić opisuje pozadinu otkrića nekropole u kasnim sedamdesetim godinama prošloga stoljeća, da bi na koncu veći dio članka posvetila analizi svojevrsnoga inventara pronađenih arheoloških artefakata, među kojima se posebno ističu ostaci zelenkastih staklenih predmeta. Autorica na temelju tih artefakata zaključuje da su pronađeni grobovi sasvim sigurno bili posljednji domovi pripadnika imućnijih rimskih obitelji koje su obitavale na buzetskom području.

Treći je članak rezultat rada Giovannija Rapellija te nosi naslov „Note sulla slavizzazione dell'Istria e della Dalmazia“ (51-69). Riječ je o povijesnolingvističkom istraživanju u kojem autor pokušava, na temelju jezične i topografske analize prvenstveno istarskih i kvarnerskih mjesta i dijalekata, objasniti vremenski okvir koji je bio potreban novopridošlim slavenskim narodima da slaveniziraju neolatinšku populaciju istočne obale Jadrana. Početak rada služi Rapelliju da bi istarski i dalmatinski slučaj usporedio s onim Južnoga Tirola, dok su ostale stranice posvećene pokušaju autora da dokaže kako se proces slavenizacije nije mogao dogoditi u kratkom vremenskom okviru, već je za takvo što bilo potrebno duže vrijeme.

Sljedeći je rad djelo povjesničara Egidija Ivetica „Ai limiti d'Italia. L'Istria dei comuni“ (71-103), u kojem analizira ekonomsko i društveno sta-

nje najvažnijih istarskih gradova između 1250. i 1340., temeljeći svoj odabir na talijanskim (jezičnim) granicama koje spominje Dante Alighieri u *Božanstvenoj komediji*. Uvodni dio rada posvećen je poteškoćama s kojima su se suočavale razne historiografske škole u pokušaju analize istarskoga srednjovjekovlja, dok je sljedeći dio istraživanja posvećen detaljnom opisi- vanju komunalnoga razdoblja u mjestima poput Pule, Poreča, Kopra, Rovi- nja, Novigrada, Pirana i drugih. Ivetić posebno naglašava važnost Mletačke Republike za istarsku ekonomiju, ističući kako su istarski gradovi imali u gradu Veneciji ne samo izvor razne robe, već i sigurno tržište na kojem su mogli plasirati gotovo sve svoje proizvode. Zbog relativno dobro istraženih ekonomskih prilika, autor posvećuje nekoliko stranica analizi Pirana, opi- sujući politički i privredni život grada između 13. i 14. stoljeća uspoređujući ga s drugim priobalnim gradovima. Posljednji je dio istraživanja posvećen analizi „istarskoga identiteta“, podijeljenoga između talijanske komponente na obali i slavenske u unutrašnjosti poluotoka, zaključujući kako je komu- nalno razdoblje istarskim gradovima donijelo značajan ekonomski pomak, ponajviše zbog snažne aktivnosti Mlečana.

Peti je članak naslovljen „*La ere incominciò a farsi grave e pestilenziale: la diffusione della malaria a Pola e nel suo distretto dal XIV alla fine del XIX*“ (105–159) te je rezultat istraživanja Rina Ciguija. Autor koncentrirao rad na analizi bolesti malarije na području Pule između 14. i 19. stoljeća, dajući pritom u uvodu članka vrlo detaljan opis razvoja malarije i njezinih glavnih karakteristika. Naglašava da se ova bolest počinje spominjati na području Pule tek u 14. stoljeću te zaključuje kako je to vjerojatno rezultat katastrofalnoga stanja u gradu koje se razvilo nakon prvih epidemija kuge. Upravo je kuga jedan od glavnih razloga (uz postupan gubitak strateške važnosti), ističe autor, koji su doveli do masovnoga umiranja pulskoga sta- novništva i posljedično velike emigracije. Na koncu, takvo je stanje dovelo pulsko područje do značajne razine zapuštenosti, što je rezultiralo stvara- njem pogodnih uvjeta za razvoj malarije. Situacija se tijekom godina dodatno komplicirala te je bolest u 17. i 18. stoljeću, unatoč pokušajima lokalnih vla- sti da posebnim mjerama zaustave njezin razvoj, oduzimala sve više života gradu. Cijela je situacija kulminirala povremenim epidemijskim napadima koji su Pulu pogodili ponajviše u 19. stoljeću, upravo u trenucima kada je grad ponovno započinjao svoj strelovit demografsko-ekonomski uspon. Upravo je tom razdoblju posvećen najveći dio Ciguijeva istraživanja, koje

autor dodatno obogaćuje brojnim tablicama u kojima se opisuje tijek bolesti 1800-ih godina te uz koje Cigui prilaže i nekoliko vrlo zanimljivih prijepisa arhivske građe, u kojima se mogu pronaći zapisi lokalnih vlasti o problemu malarije.

Šesti je rad djelo Davida di Paolija Paulovicha „Pedenà. Aspetti storici, rituali e musicali-sacri dell’antica diocesi istriana“ (161-242). Radi se o vrlo opsežnom povijesno-kulturološkom istraživanju u kojem autor analizira povijest i tradiciju Pićanske biskupije od njezina osnutka do ukidanja 1788. godine. Rad može biti podijeljen na nekoliko cjelina, odnosno na prvu, gdje Paulovich opisuje povijesni razvoj Biskupije i pićanskoga teritorija uopće, drugu, u kojoj se nabrajaju svi pićanski biskupi, te posljednju cjelinu, u kojoj se autor posvećuje kulturološkoj analizi života Biskupije. Tako, npr., Di Paoli Paulovich ističe kako su se pićanski svećenici, zbog toga što lokalno stanovništvo nije poznavalo latinski jezik najčešće koristili, uz latinski, i slavenskim jezikom za vođenje liturgijskih obreda, ali detaljno obrađuje i mnogobrojne druge teme vezane za rekonstrukciju obredne tradicije Pićanske biskupije. Na koncu autor zaključuje kako je pokušaj hrvatske historiografije da pripiše navedenoj biskupiji isključivo slavensko podrijetlo nemoguće obraniti na temelju prikupljenih informacija koje se spominju u povijesnim izvorima.

Sljedeće je istraživanje rezultat rada Giovannija Radossija te pod naslovom „Il lungo contenzioso per il commercio del vino tra Rovigno-Parenzo e l’immediato retroterra (1717-1760)“ (243-290) analizira spor zbog trgovine vinom između Rovinja i Poreča te njihova neposrednoga zaleđa tijekom gotovo pola 18. stoljeća. Autor u prvom dijelu rada objašnjava kontekst koji je okruživao javljanje spora između navedenih područja, dok središnji dio istraživanja posvećuje vrlo detaljnom kronološkom opisivanju tih događaja. Radossi piše kako je dekret, koji je od 1717. zabranjivao izravnu prodaju vina proizvedenoga na području Motovuna, Sv. Lovreča i Dvigrada prema Rovinju i Poreču, uzrokovao vrlo teško ekonomsko stanje za žitelje prvonavedenih područja, koji su se tijekom cijeloga spora gotovo stalno žalili da im je proizvodnja grožđa i prodaja vina bila jedina vrsta privrede koju im je njihova zemlja omogućavala te kako zbog toga dekreta nisu mogli više normalno preživljavati. Na koncu je spor riješen tek 1760., kada je mletački Senat nakon izvješća koparskoga magistrata odlučio ukinuti navedeni „embargo“. Rad svoju dodatnu važnost pronalazi u posljednjem dijelu analize, u kojoj

Radossi prilaže i prijepise zajedničkih molbi koje su predstavnici triju spomenutih općina poslali duždu u nadi da će on okončati njihove patnje.

Osmi je članak sekcije „Memorie“ naslovljen „La topografia della piazza della riva di Rovigno desunta dalle raffigurazioni iconografiche della metà del secolo XVIII“ (291-358) te se bavi povijesnotopografskom analizom razvoja rovinjskoga gradskog trga u drugoj polovici 18. stoljeća. Autor Marino Budicin započinje rad opisivanjem odbijenoga zahtjeva jednoga rovinjskoga stanovnika da dobije u koncesiju određenu javnu površinu na rovinjskom središnjem trgu na rivi, dok je ostatak istraživanja posvećen topografskoj analizi mnogobrojnih priloženih crteža i mapa koje predstavljaju razvoj središta Grada Sv. Eufemije nakon 1850. godine. Budicin obogaćuje svoj rad dodavanjem preslika arhivskih dokumenata koji svjedoče o sporu između gradskih vlasti i Rovinjca Domenica Segale o toj koncesiji na gradskom trgu.

Denis Visintin u radu „Cenni sull'evoluzione del matrimonio in Istria dall'età imperiale alla caduta della Serenissima“ (359-395) analizira instituciju braka na istarskom poluotoku od doba Rimskoga Carstva pa sve do uspostave francuske vlasti. Temu koja se često, kako naglašava autor, smatrala isključivo etnografskim pitanjem, obrađuje kronološki počevši od prvoga pronađenog vrela na području Istre (Umaška vojna diploma) te zaključno s novim pravilima uvedenim u doba Napoleona. Posebna je pažnja posvećena ulozi mlade i njezine obitelji, situaciji nakon Tridentskoga koncila te sukobu između civilnih i vjerskih vlasti nakon pokušaja laicizacije bračne institucije provedene početkom 19. stoljeća.

Naredni se članak „Michael William Balfe e la zingara. Vita e opere del cosmopolita compositore irlandese M. W. Balfe sullo sfondo della Trieste musicale dell'Ottocento“ (397-447) bavi životom i djelima irskoga kozmopolitskoga kompozitora. Prvi je dio rada Elisabette D'Erme posvećen kratkoj biografiji toga samo po nacionalnosti irskoga glazbenika, koji je gotovo cijelu svoju karijeru proveo lutajući Italijom u potrazi za pravom inspiracijom, dok se središnji dio analize fokusira na njegovu životu tijekom boravka u Trstu. Autorica zaključuje kako je Balfe, iako vrlo kozmopolitske naravi, cijeloga života bio nadahnut talijanskim devetnaestostoljetnim kompozitorima koji su mu poslužili za razvijanje vlastitoga glazbenog usmjerenja.

Jedanaesti je članak rezultat istraživanja Kristjana Kneza „*L'Istria nobilissima* di Giuseppe Caprin. Retaggio del passato e patrimonio artistico-

culturale della penisola istriana (Parte II)“ (449-482). Radi se o nastavku analize Caprinova djela, koju je Knez započeo u prijašnjem svesku *Atti*, u kojem se posvetio opisivanju odnosa Caprina i Venecije. Kako navodi Knez, Mletačka je Republika za istarskoga autora predstavljala gotovo mitsku figuru koja je svojom kulturom i snagom širila svoj sjaj i na područje istarskoga poluotoka. Na kraju istraživanja Knez dodaje i nekoliko pisama koje su Andrea Amoroso i Alberto Puschi slali Caprinovoj udovici, iz kojih se mogu jasno iščitati planovi, ideje i razne faze koje su pratile njezina supruga na putu ka kompletiranju djela *L'Istria nobilissima*.

U posljednjem radu prve cjeline, „Analisi dell'apparato militare austro-ungarico a Pola durante la Prima guerra mondiale“ (483-520), Raul Marsetič istražuje pulski vojni kompleks tijekom Prvoga svjetskog rata. Analizu započinje opisivanjem stanja u gradu u desetljećima prije početka rata, ističući tako važnost, pri ponovnoj revitalizaciji Pule, austrijske odluke o gradnji svoje glavne vojne pomorske luke upravo na jugu istarskoga poluotoka. Marsetič vrlo detaljno i pedantno nabraja i opisuje razvoj vojnoga kompleksa u svim njegovim segmentima (razvoj utvrda, luke, flote, popratnih sadržaja itd.), ne zaboravljajući pritom naglasiti kako se uz pomorski arsenal paralelno ojačavala obrana i kopnenoga zaleđa grada, kako bi se isključila bilo kakva mogućnost neprijateljskoga prodora na prostor luke bilo s mora ili kopna. Autor sažeto iznosi i glavne događaje koji su karakterizirali pulsko ratno doba te svoje istraživanje upotpunjuje raznim fotografijama i crtežima iz toga razdoblja.

Prvi članak cjeline „Documenti“ rezultat je rada Ljudevita Antona Maračića „Le tradizioni istro-quarnerine sulla venuta e presenza di San Francesco e Sant' Antonio in queste parti“ (523-536). Radi se o preglednom radu u kojem se istražuje vjerodostojnost iskaza raznih istarskih i kvarnerskih samostana i kurija o ugošćivanju famoznih svetaca Antuna Padovanskoga i Franje Asiškoga. Veći je dio rada posvećen teorijama o dolasku sv. Franje na Krk i u Pulu, dok se ostale stranice bave mogućim boravkom sv. Antuna u Istri. Iako se u znanstvenim krugovima vjeruje da se radi isključivo o istarskim mitovima i legendama, fra Maračić zaključuje kako je ipak nemoguće sa sigurnošću tvrditi da je do navedenih posjeta zaista došlo, no svejedno ostavlja otvorenim malen prostor mogućnosti da su možda i najpoznatiji sveci Katoličke crkve ipak boravili u jednom razdoblju svojih života na istarskome poluotoku.

Slijedi rad Slavena Bertoše „Gli orizzonti mediterranei della famiglia veneziana Loredan“ (537-569). Istraživanje opisuje djelovanje snažne i poznate mletačke plemićke obitelj Loredan, obitelji koja je u svojim redovima tijekom stoljeća brojila razne znamenite ličnosti, od duždeva do raznih predstavnika mletačkih vlasti. Rad može biti podijeljen na dvije velike cjeline, odnosno na prvu, u kojoj Bertoša opisuje korijenje obitelji, te drugu, u kojoj vrlo detaljno i opširno nabraja najvažnije članove obitelji te najznačajnije pothvate pojedinih među njima. Na kraju, koristeći se kronološkim pristupom, Bertoša svoje istraživanje čini pristupačnijim čitateljima nudeći za svako istraženo povijesno razdoblje izvore u kojima je moguće pronaći sve poznate informacije o obitelji Loredan.

Tullio Vorano u pravno-povijesnom radu „Regesti dei processi criminali celebrati dai podestà Dandolo, Foscarini e Balbi ad Albona e Fianona negli anni 1659-1666“ (571-619) objavljuje sažetke krivičnih sudskih parnica koje su gradonačelnici Nicolò Dandolo, Vi(n)cenzo Foscarini i Andrea Balbi održali između 1659. i 1666. u Plominu i Labinu. Prvi se dio rada bavi kratkom analizom istraženih podataka, dok se drugi dio sastoji od prijepisa sva 233 istražena spisa. Autor zaključuje da su najblaže kazne bivale one novčane, dok su za teže zločine okrivljenici mogli biti prognani s područja gdje je zločin počinjen ili čak postati višegodišnji prisilni veslači na mletačkim galijama.

Slijedi članak „Maltrattamento e protezione degli animali nel Litorale Austriaco: alcuni casi desunti dai documenti d'archivio che datano alla seconda metà dell'Ottocento e al primo Novecento“ (621-657) Claudija Pericina, koji se bavi problematikom zaštite životinja u Austrijskom primorju od druge polovice 18. do početka 20. stoljeća. Na temelju arhivskih spisa pronađenih u državnim arhivima u Trstu i Pazinu, Pericin prikazuje razne slučajeve tužbi podignutih protiv privatnih vlasnika životinja zbog njihova zlostavljanja (od konja i magaraca do mačaka i ptica) i zaključuje kako je kombinacija djelovanja austrijskih vlasti te crkvenih i školskih institucija dovela do sve većega podizanja društvene svijesti o pravima životinja, što je rezultiralo najprije osnivanjem udruga za njihovu zaštitu i, posljedično, do sve brojnijih i rigoroznijih kažnjavanja prekršitelja novih propisa.

Pretposljednji je rad sveska „Cognomi dell'Istria, del Quarnero e della Dalmazia“ (659-689) Marina Bonifacia. Riječ je o etimološkom istraživanju

petnaest tipičnih istarskih, kvarnerskih i dalmatinskih prezimena roman-skoga i slavenskoga podrijetla. Za svako pojedino prezime autor pokušava najprije pronaći prvoga zapisanoga nositelja te mjesto u kojemu je spomenuta osoba mogla obitavati, da bi potom pratio njegov razvoj tijekom vremena sve do današnjih dana. U ovome se zanimljivom radu mogu tako pronaći zaista mnogi podaci o prezimenima poput Bailo, Bilohalja, Colizza, Levak, Rajković, Rakovac, Schiavuzzi itd.

Zadnji je članak XLII. *Atti* posvećen istraživanu tradicionalnoga bujskoga dijalekta. Marino Dussich radom „Supplemento di aggiunte al vocabolario della parlata di Buie d'Istria“ (691-739) nastavlja svoj projekt „spašavanja“ bujskoga dijalekta te, nakon već izdanoga rječnika (*Vocabolario della parlata di Buie d'Istria*, Collana degli Atti n. 29, Rovigno 2008., 336 str.), obogaćuje svoj prinos s još 1400 novih riječi (i mnogo poslovice), za koje donosi značenje, lingvističku funkciju i ispravan naglasak. Važnost Dussicheva povijesnojezičnoga istraživanja dodatno potkrepljuje činjenica da se današnji svijet sve više oslanja na standardne i priznatije međunarodne jezike, dok lokalna populacija gubi mogućnost i želju za učenjem starih zavičajnih dijalekata, što na koncu dovodi do brzoga izumiranja velikoga dijela višestoljetne lingvističke kulture.

Svezak XLII. najpoznatijega časopisa rovinjskoga Centra za povijesna istraživanja još jednom potvrđuje izrazitu važnost koja ovu instituciju karakterizira od samih početaka njezina postojanja. Posebnost se ovoga izdanja može pronaći u snažnom multidisciplinarnom pristupu koji, iako prisutan i u prijašnjim brojevima, omogućuje čitatelju i znanstveniku da između 739 vrlo zanimljivih i intrigantnih stranica pronađe barem jednu temu iz gotovo svake značajnije humanističke istraživačke grane, od arheologije i povijesti pa sve do etnologije i etimologije. Iako su *Atti* u svom dugom vijeku već odavno stekli velik ugled među znanstvenom zajednicom, valja još jednom naglasiti kako su i ovaj put svi radovi na izrazito visokoj kvalitativnoj razini te da prilog svakoga od autora znatno pridonosi glavnoj zadaći Centra za povijesna istraživanja: stapanjem triju historiografskih škola činiti povijest istočnoga Jadrana svakim danom sve bistrijom.

Diego Han